

state and public structures for social and public administration using innovative technologies, experience of community schools that are most training to cooperate and manage with representatives of local communities, implementation of new management functions at public and state basis.

Key words: *state-public management; historical retrospective view; transformation processes; public schools; innovative practices; secondary education; public self-government; reformation processes.*

*Одержано редакцією 11.03.2016
Прийнято до публікації 17.03.2016*

УДК 378:37.013.42-051

Лук'янова К. А.,
асистент кафедри теорії і практики початкової
освіти, Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний
університет», Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

***Анотація.** Проаналізовано поняття професійної компетентності як необхідної умови становлення висококваліфікованого фахівця соціально-педагогічної діяльності. Зазначено особливості, структурні компоненти і функції соціального інтелекту, а також здійснено теоретичне обґрунтування його ролі й потенціалу в формуванні професійної компетентності майбутнього соціального педагога.*

***Ключові слова:** компетенція; компетентність; компетентнісна освіта; професійна компетентність; соціальний інтелект; соціальний педагог; комунікативна взаємодія; прогнозування поведінки.*

Постановка проблеми. Нестабільне становище нашої країни, яке спричинене низкою економічних, політичних і соціальних проблем, привело до негараздів, як у суспільному житті українського народу, так і в житті окремої особистості. Ситуація невизначеності, відсутність стабільності, неможливість людини впоратися з наявними проблемами має наслідком хронічні стреси, емоційну напруженість, нервові розлади, конфлікти, прояви деструктивної поведінки. Це стосується як зрілих людей, так і дітей, які особливо гостро сприймають усілякі негаразди.

У зв'язку з цим постає проблема забезпечення громадян якісною, компетентною соціально-педагогічною допомогою. Зростає роль соціальних служб, фахівці (соціальні педагоги/працівники) яких надаватимуть допомогу соціально-психологічного і соціально-педагогічного характеру особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, здійснюватимуть усі види робіт, що спрямовані на задоволення потреб особистості, сприятимуть нормалізації психологічного стану та оптимізації умов життєдіяльності. Тому виникає необхідність якісної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери у вищій школі, що сприятиме формуванню вмінь майбутніх фахівців ефективно використовувати теоретичні знання у професійній діяльності, набуттю практичного досвіду і моделей поведінки задля досягнення позитивних результатів у роботі з клієнтами. Оскільки в системі освіти України активно впроваджується компетентнісний підхід, актуальною стає проблема формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз актуальних досліджень. Термін «компетенція» був упроваджений у 1959 р. у США для позначення індивідуальних якостей і рис особистості, які сприяли б ефективному виконанню професійної діяльності. Варто зазначити, що сучасні науковці розглядають поняття «компетенція» як вужче, похідне від поняття «компетентність».

Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти визначає компетентність як спроможність кваліфіковано виконувати завдання або роботу. При цьому поняття «компетентність» містить у собі знання, уміння й навички, а також ставлення, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, що спрямовані на досягнення передбачених стандартів у професійній діяльності [3, с. 34].

Дж. Равен використовує категорію компетентності як необхідну умову особистісного і професійного становлення. Науковець визначає компетентність як явище, яке «складається з великої кількості компонентів, більшість з яких відносно незалежні один від одного, ... деякі компоненти відносяться, скоріш за все, до когнітивної сфери, а інші – до емоційної, ... ці компоненти можуть у значній мірі замінювати один одного як складники ефективної поведінки» [6, с. 253]. Проблему професійної компетентності, у тому числі й соціальних педагогів, визначення її структурних компонентів досліджують українські та російські науковці, а саме: Д. Бирик, Н. Бірик, Т. Веретенко, Н. Гордієнко, М. Докторович А. Маркова, О. Савченко.

Ми маємо намір включити до структури професійної компетентності соціального педагога соціальний інтелект як необхідний компонент успішного становлення майбутнього професіонала.

Мета статті полягає у визначенні й теоретичному обґрунтуванні потенціалу соціального інтелекту майбутніх соціальних педагогів у формуванні їхньої професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Вищі навчальні заклади Україні покликані здійснювати якісну підготовку кваліфікованих фахівців. У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що «якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [1]. На сьогоднішній день у наукових колах поняття «компетентності» розглядають як здатність особистості творчо використовувати наявні в неї знання й уміння для ефективної реалізації конкретної діяльності та побудови продуктивних узаємин з іншими людьми. Компетентнісна освіта, у свою чергу, передбачає підготовку фахівця не шляхом засвоєння ним сукупності знань, а завдяки засвоєнню методів здобуття знань, способів діяльності, формування здатності використовувати знання на практиці, у дії.

Сучасне інформаційне і динамічне суспільство найважливішою метою професійної освіти майбутніх соціальних педагогів убачає формування професійної компетентності, яка закладає підґрунтя ефективної реалізації професійної діяльності фахівця на всіх рівнях суспільної організації.

За визначенням О. Савченко, професійна компетентність є «інтегрованим результатом набуття особистістю знань, умінь, навичок, індивідуального досвіду, професійної діяльності, ґрунтується на ціннісно-мотиваційних орієнтирах, що виявляються в поведінці, рефлексії» [7, с. 19–20]. У даному випадку професійна компетентність передбачає поєднання як особистісного, так і професійного розвитку, наслідком якого є готовність майбутнього соціального педагога до виконання професійної діяльності. Тому зрозумілим є той факт, що формування професійної компетентності – це тривалий процес, який відбувається протягом трудового життя і залежить від особистості майбутнього фахівця, його прагнення до самоосвіти, самовдосконалення і саморозвитку.

Теоретичний аналіз наукових джерел дає нам змогу визначити, що тлумачення поняття професійної компетентності починається з характеристики рівня освіченості

особистості фахівця, його життєвих орієнтацій і цінностей, включає оволодіння способами діяльності, уміння творчо вирішувати професійні завдання з використанням знань, професійного і життєвого досвіду, досягати поставлених цілей у діяльності, і завершується найзагальнішим визначенням – рівень професійної майстерності фахівця.

Ми вважаємо, що професійну компетентність слід розглядати як систему, оскільки вона зазвичай включає певні складові елементи, рівні, що взаємопов'язані між собою й функціонують як єдине ціле. Відсутність певного компонента робить неможливим формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Тому пропонуємо такі структурні компоненти професійної компетентності майбутнього соціального педагога: 1) високий рівень теоретичних знань; 2) професійні вміння й навички; 3) професійні цінності й орієнтації; 4) усвідомлена професійна позиція; 5) позитивна мотивація до професійної діяльності; 6) широкий рольовий репертуар; 7) високий рівень розвитку соціального інтелекту.

Соціальний інтелект, за визначенням С. Карсканової, є набором психічних властивостей особистості, що дозволяє людині шляхом розумових операцій ефективно взаємодіяти з іншими людьми, здатністю до усвідомлення і розв'язання в розумовому плані різних завдань і проблем, що постають в реальних ситуаціях життя [2, с. 61]. На нашу думку, саме соціальний інтелект як один із компонентів професійної компетентності забезпечить соціальному педагогу можливість розуміти й оцінювати власну поведінку і поведінку інших людей із метою побудови ефективної взаємодії, здійснення соціально-педагогічної діяльності.

Як зазначає Д. Ушаков, соціальний інтелект визначається як здібність не просто розуміти людей і ситуації їхньої взаємодії, але й керувати ними або адаптуватися до них [8, с. 17–18]. Тобто поняття соціального інтелекту включає не лише когнітивний компонент, як у випадку будь-якого іншого інтелекту, а й поведінковий компонент, вплив на середовище. Серед вітчизняних дослідників В. Куніцина вперше зазначає чотири основні аспекти соціального інтелекту, які, безперечно, є важливими для майбутнього фахівця соціальної сфери [5, с. 54–55]:

1. Комунікативно-особистісний потенціал – це своєрідний стрижень соціального інтелекту, який об'єднує комплекс властивостей, що необхідні для успішного налагодження контакту і побудови спілкування з людиною.
2. Характеристики самосвідомості – почуття самоповаги, прагнення до нових ідей, відмова від різноманітних забобонів.
3. Соціальна перцепція, соціальне мислення, соціальна уява – здатність до розуміння і моделювання соціальних явищ, розуміння людей і мотивів їхньої поведінки.
4. Енергетичні характеристики передбачають фізичну і психічну витривалість фахівця, його активність і слабку виснаженість.

Соціальний педагог має розуміти зміст зовнішніх проявів особистості і на основі цього будувати комунікативну взаємодію, бути впевненим у своїх діях із клієнтом, прогнозувати можливі способи поведінки людини в певній ситуації, використовувати оптимальні способи соціальної взаємодії, реалізовувати особистісний і професійний потенціал. Це можливо за наявності всіх зазначених аспектів соціального інтелекту.

Окрім того, високо розвинений соціальний інтелект забезпечує адекватність і успішність соціальної взаємодії соціального педагога з клієнтами, а також сприяє підтримці цієї взаємодії в ситуації стресу, емоційної напруги, психологічного дискомфорту чи кризового стану.

Авторська концепція соціального інтелекту запропонована також О. Луневою. Соціальний інтелект дослідниця визначає як складну загальну здібність особистості, до якої входять групи спеціальних здібностей (підструктури), що спрямована на забезпечення її адаптивної поведінки в комунікативній взаємодії [4, с. 48]. У структурі соціального інтелекту вона виокремлює три підструктури:

1. Конструювання уявлень про комунікативну взаємодію, яке передбачає збирання інформації про взаємодію, визначення динаміки розвитку комунікативної діяльності.
2. Проектування поведінки в комунікативній взаємодії, що полягає у формуванні образу майбутньої взаємодії, визначення її мети і результату, вибір стратегії поведінки, прогнозування можливих варіантів розвитку комунікативної взаємодії, готовність до несподіваних варіантів розвитку подій.
3. Управління комунікативною взаємодією включає суб'єкт-суб'єктні відносини, організацію учасників узаємодії задля досягнення поставленої мети, використання необхідних засобів для реалізації комунікативної поведінки.

Таким чином, із вищезазначеного стає зрозумілим, що функціонування соціального інтелекту починається з уміння побудувати ідеальну модель комунікативної взаємодії з людьми і подальшої її реалізації з найменшими відхиленнями, а також у разі необхідності коригування цієї взаємодії згідно з її динамікою розвитку. Тому соціальний педагог, для якого комунікативна діяльність є головним інструментарієм у роботі з клієнтами, має розвивати власний соціальний інтелект як необхідний чинник успішної професійної діяльності. Це підтверджують і визначені науковцями функції соціального інтелекту, серед яких: опрацювання інформації, що необхідна для побудови комунікативної взаємодії з партнером; прогнозування власної поведінки і поведінки партнера з узаємодії; регулювання і налагодження оптимального психологічного й емоційного стану учасників узаємодії; забезпечення адекватної реакції на постійно змінювані умови взаємодії; трансляція учасниками взаємодії певної інформації, системи цінностей і установок; оптимізація поведінки особистості в комунікативній взаємодії у відповідності до динаміки цієї взаємодії; активізація особистісних характеристик для забезпечення процесу комунікативної взаємодії та управління нею; мобілізація ресурсів у стресових ситуаціях; саморозвиток і самопізнання. Зазначені функції свідчать про необхідність розвитку соціального інтелекту в майбутніх соціальних педагогів, що забезпечить успіх у роботі з клієнтами на кожному з етапів соціально-педагогічної діяльності.

Висновки. У ході проведеного дослідження підтверджено, що роль соціального інтелекту в формуванні професійної компетентності соціального педагога має важливе значення, оскільки сприяє одержанню максимуму інформації про поведінку людей, розумінню вербальної продукції та невербальних реакцій, ефективному прогнозуванню їхніх поведінкових реакцій у певних ситуаціях, що закладає основу ефективної реалізації професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] : Верховна Рада України; Закон від 17.01.2002 № 2984-III. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/page>
2. Карсканова С. В. Розвиток соціального інтелекту майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки [Електронний ресурс] / С. В. Карсканова // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 1.45. – С. 59–63. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2014_1.45_15.pdf
3. Кристопчук Т. Є. Компетентнісний підхід : європейський вимір / Т. Є. Кристопчук // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічна. – 2011. – Вип. 6. – С. 33–42.
4. Лунева О. В. Концепция социального интеллекта личности / О. В. Лунева // Знание. Понимание. Умение. – 2012. – № 2. – С. 46–51.
5. Мельничук О. Б. Соціальний інтелект як складова професійного інтелекту майбутніх фахівців соціальної сфери / О. Б. Мельничук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 1. – Том 2. – С. 52–57.
6. Равен Дж. Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация / Дж. Равен; [пер. с англ. под общ. ред. В.И. Белопольского]. – М. : Когнито-Центр, 2002. – 396 с.
7. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник якості професійної підготовки майбутнього вчителя / О. Я. Савченко // Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів : теоретичні аспекти. Науково-метод. збірник. Серія «Бібліотека педагога». – 2010. – Вип. 20. – С. 15–21.

8. Ушаков Д. В. Социальный интеллект как вид интеллекта / Д. В. Ушаков // Социальный интеллект : теория, измерение, исследования / [под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова]. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – С. 11–28.
9. Руденко С. В. Социальный интеллект как фактор успешности педагогической деятельности / С. В. Руденко // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 12. – С. 7–12.
10. Кострикина И. С. Современное образование как интегратор общественного интеллекта и генератор нового знания / И. С. Кострикина // Психология обучения. – 2010. – № 6. – С. 4–16.

References

1. The law of Ukraine «On higher education»: Verkhovna Rada of Ukraine; Law of 17.01.2002 № 2984-III. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/page> (in Ukr.)
2. Karskanova, S. V. (2014). The development of social intelligence of future specialist in the process of professional training. *Naukoviy visnik Mikolaiyvs'kogo derzavnogo universitetu imeni V. O. Sukhomlins'kogo. Seriya: Pedagogichni nauki (Scientific Bulletin of the Nikolayev state University. V. A. Sukhomlinsky. Series : Pedagogical science)*, 1.45, 59–63. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2014_1.45_15.pdf (in Ukr.)
3. Kristopchuk, T. E. (2011). Competence-based approach : the European dimension. *Naukoviy visnik Melitopol's'kogo derzavnogo pedagogichnogo universitetu. Seriya: Pedagogichna (Scientific Bulletin Melitopol state pedagogical University. Series : Pedagogical)*, 6, 33–42 (in Ukr.)
4. Luneva, O. V. (2012). The Concept of social intelligence personality. *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye (Knowledge. Understanding. The ability)*, 2, 46–51 (in Russ.)
5. Melnichuk, O. B. (2014). Social intelligence as a component of professional intellect of future professionals of the social sphere. *Naukoviy visnik Hersons'kogo derzavnogo universitetu. Seriya: Psihologichni nauki (Scientific Bulletin of Kherson state University. Series : Psychological science)*, Issue 1, volume 2, 52–57 (in Ukr.)
6. Raven, J. (2002). Competence in modern society: revealing, development and realization]. Moscow: Kognito-Centr (in Russ.)
7. Savchenko, A. Ya. (2010). Competence approach as a factor of quality of professional preparation of future teachers. *Forming key and subject competences of younger school students : theoretical aspects. Scientific-methodical collection. Series «Library teacher»*, 20, 15–21 (in Ukr.)
8. Ushakov, D. V. (2004). Social intelligence as the type of intelligence. *Social intelligence: theory, measurement, research*. Moscow: Publishing house «Institute of psychology Russian Academy of Sciences» (in Russ.)
9. Rudenko, S. V. (2007). Social intelligence as a factor of successful pedagogical activity. *Praktichna psihologiya ta social'na robota (Practical psychology the social work)*, 12, 7–12 (in Ukr.)
10. Kostrikina, I. S. (2010). Modern education as an integrator of public intelligence and generator of new knowledge. *Psihologiya obucheniya (Psychology of learning)*, 6, 4–16 (in Russ.)

Abstract. Lukianova K. A. The social intellect in the context of formation of professional competence of future social teacher.

Introduction. The role of social services professionals (social workers/employees) which will assist the socio-psychological and socio-pedagogical character of the person who appeared in difficult life circumstances, will carry out all work to meet the needs of the individual will contribute to the normalization of psychological status and optimization of living conditions. Therefore there is a need for qualitative training of specialists of socio-pedagogical sphere in a higher school that aims to develop the skills of future professionals to effectively use theoretical knowledge in professional activity, to gain practical experience and behaviors to achieve positive results in work with clients. Since the education system of Ukraine is actively implementing a competence-based approach becomes relevant problem of formation of professional competence of future social teachers.

Purpose consists in the definition and theoretical justification of the potential of social intelligence of future social pedagogues in the formation of their professional competence.

Results. The necessity of high-quality training of specialists of social pedagogical sphere of activity is reflected in the scientific article, namely social teachers. It is marked that the actively inculcated will be instrumental in it in the system of formation of Ukraine competes approach. An author analyses the concept of professional competence as a necessary condition of becoming of highly skilled specialist, the characteristic features of professional competence and looks of domestic and foreign research workers are set in relation to this problem. Except for that, it is marked basic structural elements of professional competence of social teacher, one of which, in opinion of author, a social intellect comes forward. The theoretical ground of role of social intellect is carried out in forming of professional competence. Author

conceptions and looks of researchers are reflected on the structure of social intellect. The features of social intellect are marked in the article, his structural components, and also functions. An author marks that exactly a social intellect, as one of components of professional competence, will provide a social teacher possibility to understand and estimate an own conduct and conduct of other people with the purpose of construction of effective co-operation and successful realization of professional activity. The information resulted in the article enabled to define a role and potential of social intellect in forming of professional competence of future social teachers, which will provide success in process of working with clients on each of the stages of social pedagogical activity.

Conclusion. *The role of social intelligence in the formation of professional competence of a social pedagogue is important because it contributes to obtaining the maximum information about the behavior of people, understanding, verbal production and nonverbal reactions, efficient prediction of their behavioral reactions in certain situations, which is the Foundation for effective implementation of professional activities.*

Key words: *jurisdiction; competence; competention education; professional competence; social intellect; social teacher; communicative co-operation; prognostication of conduct.*

Одержано редакцією 1.03.2016
Прийнято до публікації 10.03.2016

УДК – 378.013.42-057.875:379.8

Максимовська Н. О.,

к.п.н., доц.

Максимовський М. І.,

аспірант, Харківська державна академія
культури, Україна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. *Розглянуто історичні особливості розбудови сфери дозвілля України в соціально-виховному аспекті. Акцентовано увагу на розвиткові національної самосвідомості, консолідації, сприянні соціальної взаємодопомоги, устанавленні соціальних зв'язків засобами дозвіллевої діяльності в історичній ретроспективі. Визначено, що сутність соціально-виховного спрямування означеного складника соціально-культурного простору полягає в розвиткові соціальності соціальних суб'єктів у певний історичний період, а також у виявленні можливостей самоактивності через сферу дозвілля (соціально-позитивної, суспільної, громадянської).*

Ключові слова: *сфера дозвілля; соціально-виховне спрямування; соціальна педагогіка; дозвіллева діяльність; види дозвіллевої діяльності; національні дозвіллеві традиції; соціальні й культурні традиції; національно-визвольний рух.*

Постановка проблеми. Сучасна соціальна педагогіка в умовах інформаційного суспільства розширюється під впливом соціального середовища, серед яких дозвіллевий простір є, водночас, традиційним для реалізації соціально-виховних завдань та інноваційним з огляду на можливість запровадження нових напрямів і засобів соціально-педагогічної діяльності. Для її реалізації у сфері дозвілля необхідно звернутися до історичних особливостей розгалуження соціально-виховних впливів у межах України. Історична ретроспектива вможливує виявлення актуальних тенденцій розвитку соціального виховання через сферу дозвілля різних соціальних суб'єктів у наш час.

Останні дослідження та публікації. Висновки вчених різних наукових галузей (О. Безпалько, А. Воловик, О. Гончаренко, А. Єфименко, В. Жайворонок, І. Ісаєва, О. Матковська, І. Петрова, О. Судакова та інші) дозволяють узагальнити певні